

Vorbereidende Project Aanvraag:
'GroenGas QuickFit Gaasperdam'

(30 september - 31 dec 2018)

Amsterdam, 30 september 2018

Indiener: Stichting Triple I-S (roepnaam COCRATOS)

Maldenhof 477, 1106 EN Amsterdam
KvK: 34241899, www.cocratos.nl

Vorbereidende projectaanvraag: 'GroenGas QuickFit Gaasperdam'

We staan voor een belangrijke maatschappelijke opgave:

Nederland aardgasvrij, Amsterdam aardgasvrij, maar hoe?

In Holendrecht Oost is een kerngroep van bewoners al jaren met die vraag bezig. Het is begonnen met het onderzoeken van (1) de optie van een 'eigen' warmtenet, met restwarmte van het AMC (2014-2015). Vervolgens zijn de mogelijkheden van (2) all-electric verkend, door een combinatie van isoleren, collectief zonnepanelen op grote daken in de buurt middels de postcoderoosregeling en infraroodpanelen per woning (2016-2017). Beide oplossingen bleken niet voldoende, in termen van duurzaam en betaalbaar.

Vertrekpunt:

Er is een eerdere verkenning uitgevoerd door Stichting COCRATOS, op eigen kosten uitgevoerd, van april-augustus 2018 met als focus: gebiedsgerichte verduurzaming in Gaasperdam (zie bijlage 1). Dit mondde uit in een GroenGas/QuickFit-optie voor Gaasperdam (te beginnen in Holendrecht Oost; de hotspot van SLIMwonenGaasperdam van weleer) als veelbelovende derde - circulaire - weg naar aardgasvrij (www.youtube.com/watch?v=AJ4CscIH-sA). Voorliggende aanvraag zoekt in op de verdere verkenning van deze optie, met als doel om te komen tot het al dan niet aanvragen van een grote projectsubsidie uit de pot 'Collectieve duurzame gebiedsgerichte initiatieven 2019'.

Aanpak in drie stappen:

1. Verkennende gesprekken met sleutelfiguren incl. korte verslaglegging, ter voorbereiding van expertmeeting; verkenning kansen en knelpunten
2. Expertmeeting met energiecommissarissen ZO, externe experts (Frans Stokman, Kirsten Zagt), ambtenaren en bestuurders
3. Schrijven Contouren Plan van Aanpak "Gaasperdam GroenGas QuikFit!"

Ad 1: verkennende gesprekken, met wie en wanneer?

Tijdvak: 30 september - 20 oktober

Met wie:

- Bart Kooij (procesmanager fysiek en sociaal ZO)
- Bram van Beek (coördinatie team aardgasvrij)
- Waternet, Maarten Claassen
- Waterschap, Rolf Steenwinkel
- Sessie met Mattijs Maris en Kirsten Zagt en over samenwerking inzake biovergister ZO! Energy
- Voorzitter Bestuur ZO Tanja Jadnanansing

Uitvoering: COCRATOS

Ad 2: Expertmeeting

Bestuurder Dirk de Jager wil voor ZO een gebiedskaart maken met verschillende opties voor aardgasvrij verwarmen. Hij heeft de wens uitgesproken om deze GroenGas/QuickFit optie nader te onderzoeken, zowel technisch als strategisch en operationeel. De voorbereidende gesprekken helpen te focussen op strategische en operationele kansen en knelpunten.

Van deze expertsessie wordt een verslag gemaakt.

Tijdvak: 2e helft van oktober. Verslaglegging medio november klaar.

Uitvoering: COCRATOS

Ad 3: Contouren Plan van Aanpak i.v.m. grote Projectaanvraag

Het plan van aanpak GroenGasQuickFit Gaasperdam bouwt voort op de kansen en knelpunten die naar voren zijn gekomen tijdens de expertmeeting. Met als hamvraag: Is een grote gebiedsgerichte aanvraag 2019 zinvol? En zo ja, hoe dan? Wat verwachten we van de verschillende actoren? In het stapsgewijze plan zal nadrukkelijk ook aandacht zijn voor hoe de communicatie en participatie met andere bewoners dan de 'kerngroep' in Holendrecht Oost dient te worden aangepakt; daarbij willen we zoveel mogelijk 'van binnen uit' werken, aansluiten bij dat wat er al gedaan is aan verduurzaming en wat er thans leeft in de verschillende buurten van Gaasperdam. Indien nodig maken we een onderscheid naar huurders en eigenaren, naar appartementen en eengezinswoningen, kleine en grote portemonnee. Moet iedere bewoner meedoen? Kan er ook gefaseerd ingestapt worden? Hoe kunnen we voor lokale mensen betaald werk creëren in de verduurzaming (bijvoorbeeld hulp bij isoleren, installatie van PV, afkoppeling van regenpijpen van het rioolstelsel, systeem voor GF-inzameling. Ook aandacht voor de rol van woningbouwcorporaties inzake beschikbaarstelling daken en isolatiemaatregelen.

Opleverdatum: 31 december 2018.

Uitvoering: COCRATOS

PROJECTVOORBEREIDING

"De Energieke Holemeent" verkent de GroenGas-weg!

Amsterdam, 28 augustus 2018

Uitgevoerd door Stichting COCRATOS

Maldenhof 477, 1106 EN Amsterdam, KvK: 34241899, www.cocratos.nl

Het voorstel in het kort

Stel je eens voor: in Holendrecht wordt in 'De Energieke Holemeent' 'van binnen uit' geoefend met en geleerd van duurzaam integraal gebiedsgericht werken en leven, op ecologisch, sociaal en economisch vlak. Meervoudige waardecreatie met een vette plus: goed voor de buurt EN goed op weg naar een duurzamer Amsterdam!

*Op dit moment zijn er veel kleine - deels ook zieltogende - initiatieven in Holendrecht, elk gericht op deeldomeinen, en waartussen de samenwerking veelal ontbreekt. Vaak is er zelfs sprake van concurrentie tussen de initiatieven, vanuit overleving ingegeven. Eerdere pogingen van veelbelovende initiatieven om tot een **meer integrale** aanpak te komen (o.a. middels Coöperatie i.o. SLIM samenredzaam; samen verduurzamen EN toewerken naar een gezonde wijkeconomie) strandden in 2016 vanwege financieringsperikelen met/bij Stadsdeel ZO. Dat moet anno nu, met de op handen zijnde Omgevingswet, het gegeven dat Holendrecht aangewezen is als ontwikkelbuurt EN de subsidieregeling 'ruimte voor duurzaam initiatief 2018' anders kunnen! We willen weg van 'de Tragedie van de Meent' en toewerken naar duurzaam 'commons' denken EN doen, daarvan leren EN daarover communiceren. Op naar 'Treasure of the Commons' in Holendrecht! Van binnen uit EN samen met grotere partners. Zo brengen we de lokale kracht bij elkaar.*

Dit gebiedsgerichte verduurzamingsproject, voorlopig 'De Energieke Holemeent' genaamd, biedt kansen voor nieuwe stappen in:

- (1) SLIM samen verduurzamen in SAMENredzaamheid tussen bewoners onderling, als ook in*
- (2) SLIM samenwerken tussen formele en informele Partners, inclusief de partners betrokken bij 'de andere kant van de spoorlijn', zoals het AMC, De Arena en andere ZO-Partners, en kansen voor*
- (3) meeleren en nadoen, als (Amsterdamse) samenleving als geheel en Gaasperdam/Zuidoost in het bijzonder.*

Maar naast kansen zijn er ook knelpunten. Deze voorbereiding voor de projectaanvraag is bedoeld als actuele verkenning (inhoudelijk, organisatorisch en financieel), om zicht te krijgen op de duurzame kansen en knelpunten, bij de bewoners, de bedrijven, de gemeente, de overige actoren. Op basis van de resultaten besluiten we of en zo ja hoe het definitieve duurzame gebiedsgerichte projectvoorstel (fase 2) er uit komt te zien.

Voorgeschiedenis

Stichting Triple I-S (met als roepnaam COCRATOS) staat voor leren in bewustzijn en leiderschap, EN voor concrete acties. COCRATOS heeft het pilotproject SAMENredzaam sinds 2014 onder haar hoede en vorm gegeven. 45 kwartiermakers zijn opgeleid die elk op eigen wijs in hun eigen omgeving rondom eigen thema's met buurtbewoners in gesprek zijn gegaan. De Hindoestaanse seniorenwoongemeenschap in Mijehof, Anand Jyoti, is daarbij ook een belangrijk voorbeeld en een belangrijke proeftuin gebleken om 'van binnen uit' de samenredzaamheid te vergroten (de een kan dit, de ander dat, en samen kun je meer), en om samen met formele partners te kijken hoe zorg en welzijn anders en slimmer georganiseerd kunnen worden. Andre Bhola, de oprichter van Anand Jyoti, was in 2014 1 van de 1e 12 kwartiermakers bij SAMENredzaam in 2014. Inmiddels (stand: juni 2016) zijn er 40-45 kwartiermakers opgeleid in heel ZO. De Stichting die Anand Jyoti heeft opgericht voor haar gemeenschappelijke activiteiten luidt voluit: "Stichting Dagbesteding Senioren Woongroep Anand Jyoti".

COCRATOS heeft sinds 2012 tevens een ander pilotproject in Gaasperdam onder haar hoede: 'Besmettelijke BUURTKracht' als onderdeel van SLIMwonenGaasperdam: een 'letter of intent' met meerdere partners, zoals gemeente, Stadsdeel, Alliander, Waternet, AEB, gericht op samen SLIM verduurzamen op al die verschillende thema's als energie, afval en water. Besmettelijke Buurtkracht werkt daarbij vanuit de vraag: "hoe kunnen bewoners elkaar en de burens van de burens van de burens positief besmetten in verduurzamen, van gedrag tot radiatorfolie en collectieve inkoop van zonnepanelen". Ook is in 2015 in

Maldenhof onder koopwoningen samen met Alliander een pilot BUURTzoektWARMTE middels restwarmte van AMC onderzocht. Voor dat idee heeft COCRATOS ook de P-NUTS Award 2015 gewonnen <https://youtu.be/ZMTLs7uJC8Y>. Dit warmteproject is uiteindelijk van de kant van de bewoners afgeblazen, vanwege vooralsnog onvoldoende draagvlak voor 'echte' systeem innovatie (tweerichtingsverkeer van warmte, resp. mogelijkheid van keuze in verschuiving vaste en variabele kosten). In 2016 is door Anand Jyoti i.s.m. COCRATOS het initiatief genomen tot het project 'Anand Jyoti biedt BUURTwarmte'. Dit project is gehonoreerd door de centrale stad. Na verkenning, zowel door een groep van 7 Masterstudenten van de UU als door Alliander DGO is geconcludeerd dat zonnepanelen op het dak van Anand Jyoti (huurcomplex, eigendom van Stadgenoot) de beste 'no regret' oplossing zou zijn. Een gezonde business case via de postcoderoos 2.0. m.m.v. Coöperatie van Zuiderlicht werd door Stadgenoot ter zijde geschoven. Zij gaan nu een eigen ESCO Woongenoot geheten opstarten die het woningbezit van Stadgenoot in heel Gaasperdam gaat verduurzamen. Daarover vinden binnenkort vervolgesprekken met COCRATOS plaats.

Sinds 2016 zijn SAMENredzaam en Besmettelijke BUURTKracht - zij het nog steeds onder de veilige hoede van COCRATOS - samengegaan als Coöp. i.o. SLIMsamenredzaam. Zo komen de 3 Ps van verduurzaming daadwerkelijk bij elkaar:

- (1) goed voor het milieu,
- (2) goed voor elkaar, en
- (3) goed voor de portemonnee.

Ook andere partijen hebben niet stilgezeten: de gemeente heeft een mooi filmpje laten maken waarin ZO haar duurzame ambities laat zien (<https://www.youtube.com/watch?v=KW7h8tL-0mg>); bedrijven aan 'de andere kant van de spoorlijn', hebben echte stappen gezet: de Arena heeft haar dak vol liggen met 4400 zonnepanelen, alsook een grote batterij voor opslag gerealiseerd, verschillende bedrijven krijgen koeling uit de Ouderkerkerplas. Mattijs Maris van het AMC heeft met de andere bedrijven gewerkt aan een Masterplan Energie. In dat Masterplan staan verschillende projecten gepland: zoals de ontwikkeling van een biovergister. PV op de A9 en PV op het AMC.

Het kersverse Amsterdamse coalitie akkoord (juni 2018) staat vol met duurzame ambities EN met ondersteuning van initiatiefkracht 'van binnen uit'. Tijd om anno 2018 (opnieuw) de handen als Partners - klein en groot - ineen te slaan! Onlangs hebben gemeente, bedrijven en 02025 al het initiatief genomen tot het instellen van een lokale energielcommissie in Zuidoost, welke inmiddels ook is geïnstalleerd d.d. 15 mei 2018, o.l.v. de nationale energielcommissaris Ruud Koornstra. De Commissie in ZO laat er geen gras over groeien en wil de koploper positie van ZO verder uitbouwen. De vraag is: hoe. Anne Stijkel van COCRATOS is 1 van de commissieleiden. De commissie is inmiddels stevig met elkaar in gesprek om de losse projecten tot een geheel te maken en zo gezamenlijk tot meervoudige waardecreatie te komen.

Mogelijke uitwerking projectvoorstel "De Energieke HOLEMEENT"

1. Energie besparing, door het huis te isoleren, en o.a. oude koelkasten (>8 jaar oud) te vervangen door A+++ , alsook het promoten van waterbesparende Nibla douchekoppen (50% reductie!)
2. Samen Energie opwekken, door Zonnepanelen delen, voor bewoners (huurders en eigenaren) in Holendrecht (e.o.): Stadgenootwoningen, AMC, A9, Lotusschool
3. Samen duurzaam verwarmen: all-electric (inductiekoken, IR-panelen, instantheater); en/of met GROENgas uit poep en/of uit GF-fractie van het huishoudelijk afval en/of de 'swill' van de kant van de bedrijven (conventionele biovergister of AHPD-vergister =autogenerative high pressure digestion)
4. Gezond eten: Samen voedsel verbouwen (Maldenmeer) EN gezond eten maken
5. Gezond leven, gezond bewegen: elektrische fietsen en/of auto's delen
6. Holendrecht Schoon, samen werk maken van afval; ratten weren door vergisten en composteren

Wat maakt het project innovatief? Een paar uitgangspunten.

1. In dit project denken we 'van binnen uit', vanuit de gebruikers van het gebied. Zij zijn degenen die als de besten weten wat er speelt en hoe dat aangepakt kan worden. Zij zijn naast eigenaren van de problemen en uitdagingen dan ook de eigenaar van de oplossingen. Andere partijen kunnen daar dienend aan zijn. Bewoners/eindgebruikers denken vaak niet in hokjes, maar veel integraler. Aansluiten bij wat er als vanzelf wil gebeuren is een belangrijke sleutel in integraal gebiedsgericht werken
2. In dit project draait met om veelvormige samenwerking: tussen arm en rijk, jong en oud, alle culturen, huur en koop, kleine en grote partners, bewoners en bedrijven
3. in dit project zoeken we naar een gezonde balans in ecologisch, economisch en sociaal verduurzamen: meervoudig, gedeeld en samen!
4. In dit project willen we voorsorteren op en oefenen met de omgevingswet. Daarin staat samenwerken in complexe uitdagingen voorbij het sectoraal denken centraal. Proces- en systeeminnovaties zijn dan wel nodig, in een grotere schaal dan we destijds al bij Wij krijgen Kippen hebben geïdentificeerd. We willen oefenen met nieuwe rollen, en nieuwe spelregels, met de lessen uit het stuk van prof Jan Rotmans in het achterhoofd. Hij analyseerde hoe de eerdere grote transitie in het sociaal domein (zorg, jeugd, werk) heeft uitgepakt en wat de transitie die de omgevingswet met zich meebrengt daarvan kan leren.

Rolverdeling

- COCRATOS is aanvrager van dit gebiedsgericht (voorbereidings-)project 'De Holemeent', als initiator/mede-drager van SLIMwonen / besmettelijke BUURTKracht 2.0 EN van (coöp.) SAMENredzaam
- Gebiedsteam/Stadsdeel ZO, wordt gevraagd om als facilitator op te treden in deze 'ontwikkelbuurt'; i.v.m. vergunningsissues/ MEEBEWEGER / creatieve 'tackelaar' van juridische blokkades.
- ZO!-Energy/AMC, voor experimenteren met zonnepanelen delen, groengas uit biovergister
- Waternet, als samenwerkingspartner in het groengas traject ?
- Stadgenoot, voor PV op eigen woningbezit in Holendrecht
- Turntoo, voor project 'huren van A+++koelkast' (reeds pilot gedaan met Eigen Haard in Noord)?
- Coöperatie Zuiderlicht, voor zonnepanelen delen (SDE+ en postcoderoos 2.0.)
- Urgenda, voor all-electric verwarmen

Aanpak van de verkenning (april-augustus 2018)

Waar zit 'de goeie zin' in de wijk als het gaat om verdere verduurzaming en verantwoordelijkheid nemen voor je eigen/elkaars leefomgeving? Hoe zit het met de andere mogelijke samenwerkingspartners, zoals de grote bedrijven aan de andere kant van de spoorlijn, stadsdeel, gemeente, Waternet? SLIMwonenGaasperdam fase I heeft mooie resultaten opgeleverd, met concrete verduurzamingsacties, maar ook frustraties inzake de proces innovaties (moeizame samenwerking met grotere partners, o.a. inzake warmtenet 2.0).

In de periode april-augustus 2018 heeft daarom (1) deskresearch plaatsgevonden ('state of the art'-rapporten over mogelijke technische warmte oplossingen, individueel en collectief, subsidiemogelijkheden en veelbelovende voorbeelden van elders; mailen/bellen met sleutelfiguren van diverse actoren over nieuwe kansen), (2) zijn diverse 1 op 1 gesprekken gevoerd, deels telefonisch en (3) zijn bijeenkomsten georganiseerd met de verschillende actoren om het krachtenveld in beeld te brengen en de systeemgrenzen (verduurzaming: hoe breed en hoe diep) vast te stellen voor een evt. vervolg aanvraag, later in te dienen in 2018.

- gesprekken met de Wij krijgen Kippen / 02025 Energie experts over mogelijke warmte opties voor 80er jaren wijk Holendrecht (april en mei)
- gesprek (tel.) met Urgenda over all-electric oplossingen voor 80-er jaren wijk

- gesprek met Stadgenoot over collectief zonnepanelen op Anand Jyoti (en andere wooncomplexen) middels Zuiderlicht postcoderoos constructie 2.0
- gesprek (tel. en per mail) met Christiaan Brester e.a. van LENS BV over zonnepanelen op woningbezit van Stadgenoot in Holendrecht middels participatie van bewoners in ESCO-constructie
- gesprek met Turntoo (tel.) over experiment met A+++ apparatuur verhuur
- gesprekken met ZO!-Energy coördinator Mattijs Maris over mogelijke samenwerkingsopties, aansluitend bij hun Masterplan projecten (april, mei, juni)
- gesprekken met Stadsdeel ZO (duurzaamheidsmedewerker Hans Burck (mei, mail), gebiedsmakelaar Mildred Alexander (mei, mail), gebiedsmanager Sjacco van Klinken (april/mei/juni div mails; aug gesprek i.s.m. Froukje Anne Karsten), bestuurder Dirk de Jager (aug. gesprek i.s.m. Mattijs Maris / ZO!-Energy)
- presentatie geven aan a.s. stadsbestuurders als input voor Maatschappelijk Akkoord (24 april)
- bezoek aan Ecowijk Eva Lanxmeer in Culemborg (www.youtube.com/watch?v=7kDE8VGZbr8).
- Gesprek/cocreatiesessie met Maldenmeer, moestuinproject Holendrecht Oost + bezoek andere tuinen in Nellestein (4 juni)
- deelname aan 'We make the City' activiteiten (20-24 juni; o.a. bij Theater Amsterdam (theorie en maatschappelijke en poëtische context in Amsterdam en wereldwijd; Pakhuis de Zwijger cocreatiesessies, Amsterdam Metropolitan Solutions over resilience; duurzaamheidsmarkt op Pampus met o.a. Waternet)
- Presentatie & Cocreatiesessie met 8 sleutelfiguren uit de wijk (29 juni; zie presentatie en verslag als bijlagen 1 en 2)
- Verkenning samenwerking met/inbreng in Coopolis (Simcha de Haan en Vincent Kuypers), 3 juli
- Presentatie SLIMwonenGaasperdam aan wethouder Marieke van Doorninck in het kader van de kennismaking met de duurzame initiatieven in de stad (26 juli; Anne Stijkel werd vervangen door Gerda Menkveld)
- Gesprek met Groen Netwerk Gaasperdam, Annet van Hoorn c.s. (9 juli)
- Overleg met prof Frans Stokman (RUG) en Kirsten Zagt (uitvinder AHPD-biovergister) over GroenGas oplossing en QuickFit voorbeeld/proeftuin Boven Pekela, i.s.m. Mattijs Maris (ZO!-Energy).

Voorlopige conclusies / zoekrichtingen voor de grote duurzame gebiedsgerichte projectaanvraag

- Focus op GroenGas middels de QuickFit methode, zoals beschreven door de Stichting Samen Energie Neutraal (met AHPD-biovergister op basis van eigen voedselresten en inclusief isolatie/kierdichting, hybride warmtepomp, afkoppeling regenpijp van riool, collectieve investering in PV of wind t.b.v. systeem optimalisatie, zoals beschreven in bijlage 3 en 4).
- Maak het meedoen voor bewoners (eigenaren of huurders van woningen) nog aantrekkelijker door ook een verhuuroptie aan te bieden voor de hybride warmtepomp, zoals we die ook kennen bij de CV-ketel zelf.
- Pas dit concept toe in Holendrecht Oost, omdat daar al veel is omgewoeld/bewust gemaakt door SLIMwonenGaasperdam fase I. De mogelijkheid om het in een later stadium te verruimen naar de rest van Gaasperdam is goed aanwezig.
- Onderzoek hoe deze methode ook gekoppeld kan worden aan de plannen met de (conventionele) nog te bouwen biovergister van de grote bedrijven uit Amstel III (Arena ING AMC etc.)
- Trek tijdens het hele proces lessen en communiceer die ook richting de rest van Gaasperdam en de hele stad (en het hele land)
- Zie de rest van wat er aan duurzaamheid in de wijk wordt losgewoeld en aangepakt als bijvangst.

De QuickFit aanpak biedt een prachtige kans voor Amsterdam om via **een derde weg - de GroenGasweg**, met behoud van bestaande infrastructuur - aardgasvrij te worden, naast de weg van warmtenet en all-electric. De QuickFit aanpak gaat over GroenGas in een wijk waarbij stadsverwarming en all-electric te dure en te gecompliceerde opties zijn. De grootste uitdaging is echter de **stysteeminnovatie**: samenwerking van grote partners die over moeten stappen van lineair naar circulair denken.